

**Електронна бібліотека
видань історичного факультету
Харківського університету**

Грінченко Г. Г., Посохов С. І. Мета та завдання Мегапроекту Міжнародного фонду «Відродженням» “Вища освіта: лідерство для прогресу» (напрямок “Історія”) // Методичний вісник історичного факультету № 1. – Харків: Консум, 2002. – С. 5 – 11.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт історичного факультету.

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61077, Харків, пл. Свободи, 4,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна,
історичний факультет. **E-mail:** istfac@univer.kharkov.ua

©Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна; історичний факультет

©Автор статті

©Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництва

©Ідея та створення електронної бібліотеки – А. М. Домановський; А. О. Баскакова

І. ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Грінченко Г. Г.

Посохов С. І.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ МЕГАПРОЕКТУ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ “ВІДРОДЖЕННЯ” “ВИЩА ОСВІТА: ЛІДЕРСТВО ДЛЯ ПРОГРЕСУ” (НАПРЯМ “ІСТОРІЯ”)

У липні 2001 р. Міжнародний фонд „Відродження”, Інститут відкритого суспільства у співпраці з міністерством освіти та науки України оголосили конкурс на участь в Мегaproекті “Вища освіта: лідерство для прогресу”, до якої запрошувались кафедри, спеціалізовані факультети та інші дослідницько-викладацькі структури вищих навчальних закладів регіонів України, крім Києва. Загальною метою Мегaproекту визначалась підтримка прогресивних системних зрушень у сфері викладання і вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах України, зокрема, підтримка:

- новаторських ініціатив у галузі викладання та вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін на рівні найкращих світових стандартів;
- ініціатив, які сприятимуть всебічній інтеграції української науково-викладацької спільноти в європейську;
- програм, які передбачають оптимальне поєднання людського та інституційного факторів у розвитку вищої освіти;
- проєктів, орієнтованих на розв’язання проблем методологічного, методичного, кадрового та організаційного характеру в межах відповідної спеціальності, а також спрямованих на підвищення якості викладання та досліджень у зазначеній галузі.

У ході реалізації проєкту передбачалося створення п’яти загальноукраїнських Центрив вдосконалення методів навчання, викладання та досліджень, які планувалося створити на базі кафедри чи іншої навчально-дослідницької структури вищого навчального закладу з регіонів України. Кожен Центр, згідно з умовами конкурсу, має діяти як навчальний, методичний, дослідницький, інформаційно-комунікативний осередок, ресурсно-інформаційна база яких обов’язково буде відкритою та доступною для всіх представників даної галузі, а не лише для безпосередніх учасників Мегaproекту. При цьому кожний Центр матиме не менше трьох кафедр-партнерів з інших навчальних закладів регіонів України.

Створення Центрив мало відбуватися за такими напрямками:

- політичні науки (сучасні політичні теорії, політична і соціальна філософія, методи наукових досліджень та експертного аналізу, формування політичної культури демократичного типу);
- соціологія (сучасні і класичні соціологічні теорії, методологія соціологічних досліджень, соціологія освіти та культури, соціологія управління, політична соціологія);

- історія (методологія історичних досліджень, українська історія в європейському контексті, нові для країни напрямки історичних досліджень та методи викладання);
- європейські студії (європейська політична культура, Європарламент, європейське законодавство, проблеми європейської інтеграції, проблеми та досвід вступу до Європейського союзу);
- освітні студії (нові методи викладання та організації навчального процесу, педагогіка вищої школи, університетський менеджмент, публічна політика).

При цьому перевага, за умовами конкурсу, надавалася проектам, що містили програму розвитку теоретико-методологічної бази вивчення та викладання зазначених дисциплін.

Переможцями конкурсу за напрямом “Історія”, що остаточно були визначені наприкінці 2000 р., в категорії “Центр” став Львівський національний університет ім. Івана Франка – Інститут історичних досліджень ЛНУ (керівник – Л. Зашкільняк), в категорії “Партнерська кафедра”: Волинський державний університет ім. Лесі Українки – кафедра історії слов’янських народів (керівник – В. Баран), Дніпропетровський національний університет – кафедра історіографії та джерелознавства та наукова-дослідна лабораторія комп’ютерних технологій історичних досліджень (керівник – В. Підгаєцький), Запорізький державний університет – кафедра новітньої історії України (керівник – Ф. Турченко), Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна – кафедра історіографії, джерелознавства та археології історичного факультету (керівник – С. Посохов) та Чернігівський державний педагогічний університет ім. Тараса Шевченка – кафедра історії та археології України (керівник – В. Коваленко)¹.

Основна ідея, з якою виступила кафедра історіографії, джерелознавства та археології історичного факультету ХНУ ім. В. Н. Каразіна, полягала в необхідності історіографічного підходу при викладанні історичних дисциплін у вищій школі та була обґрунтована наступними міркуваннями. По-перше, викладання історичних дисциплін в університетах України залишається в основі своїй фактографічним, а висновки та оцінки здебільшого пропонуються студентам в “остаточному” (незмінному) варіанті. Вивчення деяких курсів стає повторенням основних фактів, які стають відомими ще у курсі шкільного навчання. По-друге, існуюча практика роботи з історичними матеріалами базується на принципах методологічного монізму, або, що частіше, взагалі виключає міркування щодо теоретичних засад, на яких побудовані ті чи інші висновки, характерним явищем є шаблонне мислення, яке заперечує творчий підхід до вивчаемого матеріалу. У процесі вивчення історичних дисциплін студенти використовують лише обмежене коло літератури, при цьому за межами доступності залишається величезний пласт досліджень не лише зарубіжної, але й вітчизняної історіографії.

¹¹ <http://www.irf.kiev.ua/ukr/activities>

Розуміючи, що запропоновані зміни неможливо здійснити миттєво, кафедрою було запропоновано вирішення наступних завдань: критично осмислити роль та місце історіографічних та методологічних курсів та спецкурсів у процесі підготовки історика-фахівця; розробити концепцію запровадження історіографічного підходу при викладанні різноманітних історичних курсів; удосконалити програму курсу "Основи історіографії", який має стати основою формування навичок і вмінь історіографічного аналізу; для потреб зазначеного курсу підготувати хрестоматію "Антологія всесвітньої історіографії", яка б містила матеріали з історичних праць вітчизняних та зарубіжних вчених – представників різних напрямків та наукових шкіл від давнини до сьогодення; розробити концепцію створення аналогічних хрестоматій, які б дали змогу перейти на проблемний рівень викладання інших навчальних курсів; розробити та втілити у практику рейтингову систему оцінки знань студентів, яка б враховувала творчий підхід до розв'язання запропонованих завдань; підтримувати професійні зв'язки та обмін інформацією з університетами та кафедрами, які працюють у цьому напрямку (у тому числі і за кордоном); організувати тренінг для молодих викладачів, зробити відповідні лекції та семінарські (практичні) заняття, відкритими для бажаючих.

У проекті кафедри відзначалось також, що результатами реалізації цих завдань повинні стати конкретні навчально-методичні розробки (хрестоматії, навчальні посібники та словники, методичні вказівки, методики оцінки знань та ефективності викладання), а, крім того, якісно нові педагогічні кадри, які б і створили певні передумови для усвідомлення як серед майбутніх фахівців, так і широкого загалу значення методологічних проблем, сприяли б формуванню гнучкого мислення, толерантності щодо сприйняття іншої думки, прагнення до кращих здобутків світової науки. Саме історіографічний підхід, було підкреслено у проекті, дозволяє усвідомити, що шлях наукових пошуків не є випадковим, що кожна "точка зору" має обов'язково враховувати досвід попередників, що наукова парадигма не є вічною і т. ін. Тяжіння до позитивістських побудов і в теорії, і на практиці призводило й призводить до фактографізму, пошуку "правди" через постійну зміну оцінок, панування механіцизму, а то й модернізму у підході до історичних явищ і процесів. У свою чергу, таке розуміння історії суттєво впливає й на розуміння соціальної практики, політичних процесів, розвитку культури. Таким чином, втілення історіографічного підходу у викладання історичних дисциплін не є самоціллю. Це є засіб переходу на інший стиль мислення, який би відповідав як вимогам сучасної науки, так і суспільства.

За умовами конкурсу термін реалізації Мегaproекту складає 3 роки та розділяється на три основні періоди – *підготовчий* (липень-грудень 2000 р.), що був присвячений безпосередньо проведенню конкурсу, створенню Центрів та тренінгу учасників, *пілотний* (січень-червень 2001 рр.), що мусив бути присвяченим ситуативному доопрацюванню програм та випереджати

повномасштабну реалізацію проектів, яка запланована на строк з червня 2001 по червень 2003р.

В напрямі "Історія" проект "Non multa sed multum / Не числом, а вмінням", підготовлений Інститутом історичних досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка, виконується від січня 2001р. На пілотному етапі проекту були реалізовані всі головні цілі, зазначені в конкурсному варіанті проекту, а саме: створено матеріально-технічну та інформаційну базу Центру і кафедр партнерів; забезпечено надійний електронний зв'язок і координацію дій Центру і кафедр-партнерів; сформовано творчі групи для реалізації програми дій; налагоджено співробітництво із зарубіжними партнерами, проведено перші стажування викладачів та студентів у зарубіжних центрах; вивчено стан вищої історичної освіти в університетах регіонів України.

Кафедрою-партнером Харківського національного університету відповідно до завдань Мегaproекту на цьому етапі були, серед іншими, здійснені наступні заходи:

1. Створено офісний (інформаційний) центр по реалізації Мегaproекту, який було обладнано відповідною оргтехнікою, а також спеціалізовану аудиторію для проведення занять з використанням інтерактивних методів.
2. З підсумками аналітичних оглядів про стан історичної освіти та науки в університетах України на засіданні вченої ради були ознайомлені викладачі та співробітники факультету, цьому питанню було також присвячено 3 семінари в межах діяльності навчально-методичної лабораторії та лабораторії методів історичних досліджень та комп'ютерних технологій історичного факультету.
3. Керівник кафедри-партнера взяв участь у роботі загально-університетської комісії з розробки плану навчально-методичної роботи університету, де було використано досвід реалізації Мегaproекту та враховано можливість подальшої співпраці у справі реформування вищої освіти.
4. Основні ідеї та нові підходи, що обговорювалися на робітні, присвяченій викликам сучасної історіографії, почали втілюватися при викладанні деяких курсів, наприклад "Методи історичних досліджень" (проф. С. М. Куделко), "Українська історіографія" (проф. С. І. Посохов) та ін. В цілому, робітні сприяли більш інтенсивним контактам між кафедрами-партнерами, наслідком чого стали спільні проекти з написання, наприклад, підручника з історії України ХХ ст. науковцями Харківського та Запорізького університетів.
5. На навчально-методичних сесіях, присвячених давній, середньовічній та ранньомодерній історії України свій професіональний рівень підвищили 3 співробітники історичного факультету ХНУ.
6. Проблеми викладання історіографії, джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін стали предметом обговорення під час традиційних

Астаховських читань (червень 2001 р.) за участю професорів різних університетів України та США.

7. Під час звітного періоду відбулися візити представників кафедри до Центральноєвропейського (Угорщина) та Гарвардського (США) університетів, а також до Міжнародної Школи Гуманістики (Варшава, Польща) (проф. С. М. Куделко, асп. О.В. Копитько, доц. О.П. Мартем'янов).

8. У вересні 2001 р. з метою налагодження зв'язків з колегами-істориками з інших країн відбулися візити керівника кафедри-партнера проф. С. І. Посохова до Європейського університету в Санкт-Петербурзі (Російська Федерація) та Рур-університету (м. Бохум, Німеччина), наслідком яких стали договір про взаємодію з російськими колегами (планується візит керівництва Європейського університету до Харкова, участь науковців Харківського університету в зимовій школі з проблем усної історії в Європейському університеті) та підготовка документів на грант від німецьких благодійних фондів (проект дістав підтримки і буде реалізовуватися у наступному календарному році).

Аналіз ходу реалізації проекту на пілотній стадії, рекомендації експертів і Наглядової Ради Мегaproекту з травня-червня 2001 р., дозволили внести корективи в його стратегію й оптимізувати програму дій на 2002 - 2003 роки. Стратегія реалізації проекту на модульному (01.2002 р. – 12.2002 р.) і завершальному (01.2003 р. – 06.2003 р.) етапах полягатиме в створенні кадрових, ресурсних та інтелектуальних умов для трансформації системи вищої історичної освіти в Україні в напрямі подолання її відмежованості від сучасної світової історіографії та новітніх моделей викладання. Стратегічна мета передбачає формування в Україні академічного середовища, здатного постійно оновлювати зміст і форми навчання відповідно до вимог часу і здобутків науки; створення інформаційного забезпечення наукових досліджень і навчального процесу в галузі історії; розширення й ефективного використання співпраці з українськими та зарубіжними освітньо-науковими центрами.

Щодо напрямків реалізації проекту, то на модульному і завершальному етапах вони передбачають:

1. Організацію і проведення науково-теоретичних робітень з ключових проблем досліджень і викладання історії з метою співставлення українського історичного матеріалу із світовим історіографічним досвідом, які сприятимуть формуванню нового інтелектуального простору.
2. Організацію і проведення науково-методичних сесій для ознайомлення і навчання молодих українських дослідників (аспірантів) та викладачів з новими підходами і методами викладання університетських курсів, складанням авторських програм, роботою в Інтернеті, що формуватиме нове академічне середовище.
3. Створення бази авторських програм навчальних курсів за напрямками Мегaproекту та їхнє запровадження до навчального процесу в університетах України, підготовка і видання авторських навчальних по-

сібників та антологій-хрестоматій для студентів на рівнях бакалавра-спеціаліста/магістра, інформаційно-технічне забезпечення наукових досліджень і навчального процесу, які складуть ресурсну базу перетворень.

4. Залучення широкої академічної громадськості до справи проведення системних змін вищої гуманітарної освіти в Україні, моніторинг реалізації напрямків проекту, котрі забезпечать демократизм і відкритість процесу її реформування.

5. Проведення всеукраїнського наукового дослідження на тему "*Історична спадщина і соціальний капітал в новітній Україні*", яке буде спрямоване на застосування й опанування новітніх наукових методів історичних студій та запровадження їх здобутків до навчального процесу, формування колективу дослідників в різних регіонах України.

6. Налагодження довірливої співпраці із зарубіжними партнерами та міжнародними освітньо-науковими програмами в Україні, яке дозволить залучити вчених західних науково-освітніх центрів до (а) викладання спеціальних курсів в університетах України, (б) проведення консультацій з викладачами, аспірантами й студентами, (в) участі у робітнях і сесіях Центру і кафедр-партнерів, (г) організації стажувань викладачів, аспірантів та студентів з України за кордоном. У підсумку співпраці із зарубіжними партнерами забезпечить поширення й сприйняття західного досвіду використання історичної освіти у формуванні творчої особистості.

Очікуваними результатами реалізації проекту повинні стати:

- Створення в університетах-учасниках Мегaproекту науково-освітніх осередків, які формуватимуть нову культуру навчання історії, засновану на принципах відкритості, динамічності, плюралізму, незалежності від ідеологічної кон'юнктури.

- Розширене коло фахових істориків в університетах України, спроможних бути повноцінними учасниками міжнародної академічної співпраці і, водночас, виконувати роль ефективних агентів змін у викладанні та дослідженні історії на регіональному рівні.

- Вплив академічної громадськості України, яка складатиметься з мережі осередків та задіяних у Мегaproекті істориків з інших університетів, на проведення системних змін в організації вищої гуманітарної освіти на багаторівневій основі.

- Збагачення інтерпретаційного репертуару історії, розширення варіативності комплексу навчальних дисциплін на рівнях бакалавра-спеціаліста/магістра за рахунок посилення міждисциплінарних зв'язків з гуманітарними та соціальними науками, запровадження західних моделей поєднання наукових досліджень і викладання історії.

- Сучасна інформаційно-ресурсна база в галузі історії, яка забезпечуватиме українським історикам ширший доступ до світового інтелектуального простору.

Беручи участь у всіх заходах проекту, кафедри-партнери університетів – учасників Мегaproекту водночас взяли на себе ініціативу в організації роботи

на певних ділянках, які відповідають нагромадженому у них досвіду і наявності науково-педагогічних кадрів: **Волинський державний університет** – у ділянці розробки і впровадження навчальних програм з напрямку „історія України в європейському контексті”, зокрема історія України у ХХ ст.; **Дніпропетровський національний університет** – розробці і впровадженні навчальних програм з напрямку „нові методи історичних досліджень”, зокрема кліометрика, джерелознавство, а також українська історіографія в світовому контексті; **Запорізький державний університет** – підготовці і запровадженні навчальних програм та посібників з напрямку „історія України в європейському контексті”, зокрема історія України у ХХ ст., поліетнічність й багатокультурність в історії України; **Чернігівський державний педагогічний університет** – підготовці та запровадженні навчальних програм з напрямку „історія України в європейському контексті”, зокрема в галузі давньої та середньовічної історії України; **Харківський національний університет** – розробці й запровадженні навчальних програм з напрямку „методологія історичних досліджень”, зокрема українська й світова історіографія, нові методики діагностування знань і вмінь.

Масштабні завдання, які накреслені учасниками Мегaproекту, можуть бути здійснені лише за умови, коли до їх реалізації будуть залучені широкі верстви наукової та педагогічної громадськості, а результати будуть розповсюджені по всій мережі відповідних навчальних закладів. Саме тому вважаємо за необхідне запросити всіх бажаючих до співпраці. Навіть складна дорога разом з однодумцями стає короткою та легшою.